

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Somut Olmayan Kültür Mirasının Sürdürülmesi İçin Üç Sektörlü Bir Model: İstanbul Tarihi Kent Merkezi İçin ‘Kuyumculuk Mahallesi’ Önerisi¹

Safeguarding the Intangible Cultural Heritage Through a Tri-sector Model: The Jewellery Quarter in the Old City of Istanbul

Ayşe Nur Ökten, Yiğit Evren

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZET

Bu makalede İstanbul Tarihi Yarımada’da, Kapalıçarşı ve çevresindeki hanlarda yoğunlaşmış ve o bölgenin kimliğini inşa etmiş kuyumculuk zanaatının kendi faaliyet alanını ve mekanını, tabandan gelen katılımcı bir modelle nasıl canlandırabileceği konusu tartışılıyor. Yazıda, kuyumculuk sektöründeki küçük üreticilerin yoğunlaştığı bölge Kuyumculuk Mahallesi adıyla ele alınıp; çok yönlü bir kentsel canlandırma için buradaki sosyal sermaye üzerinden, çarşı dayanışmasının ve işbirliğinin yolları aranıyor. “Zanaat Eksenli Canlandırma” adıyla sunulan bu modelde, söz konusu alandaki esnafın yapı, ada veya bölge ölçeğinde çeşitli düzlemlerde örgütlenerek koruma, canlandırma ve gelişme projelerinin insiyatifini üstlenmesine uygun bir ortam hazırlamak için neler yapılabileceği tartışılıyor. Bu bağlamda bölgede dayanışma ve işbirliğini yönetecek STK niteliğinde bir işlemci kurum -Kuyumculuk Mahallesi Vakfı- öneri olarak sunuluyor. Bunun yanısıra model, tabandan gelen canlandırma politikalarının kapsamlı olmasını ve bölgede sosyal ve ekonomik gelişmeye öncelik verilmesini öngörüyor. Bu doğrultuda Kuyumculuk Mahallesi’nde sürdürerek canlandırma stratejilerinin yönetileceği, aynı zamanda eğitim, kültür ve sanat etkinliklerinin gerçekleştirileceği çok amaçlı bir merkez -Kuyumculuk Tasarım, Araştırma ve Kültür Merkezi- öneriliyor. Üçüncü olarak kiracı konumundaki zanaatkarın da bölgedeki projelerde söz sahibi olmasına olanak tanıyan bir düzenleme -Genişletilmiş Hak Sahipliği- model kapsamında tartışmaya açılıyor. Bu düzenleme ile bir yandan canlandırma modelinin tabandan ivmeli kimliği güçlendirilirken, diğer yandan canlandırma sürecinin etkisiyle bölgede yaşanabilecek olası bir soyulaştırma dalgasından kiracı zanaatkarın etkilenme riski azaltılmış oluyor.

ABSTRACT

This paper discusses the possibilities of reviving the traditional craftsmanship in its original, historic location through a bottom-up approach. The jewellery production in the Old City of Istanbul is clustered in the Grand Bazaar (Kapalıçarşı) and its vicinity where the crafts’ characteristics has been embedded into the built environment. The traditions of production and urban life are merged in this part of the Old City. Therefore, the authors designate this specific area as “the jewellery quarter” and propose a tri-sector regeneration approach through which the artisans in the area can safeguard their craft and place relying on the local social capital. In this context, this paper proposes an Artisan-led Regeneration Model which allows craftsmen to initiate regeneration projects at various scales while relying on institutional support and guidance of local jewellers. The model assumes that collaboration and solidarity can be orchestrated by a non-governmental organization such as the Jewellery Quarter Foundation. Furthermore, the model assumes that a bottom-up regeneration policy should be comprehensive and give priority to social and economic development in the area. Thus, a multi-purpose center is proposed to serve as the headquarters of the regeneration where artistic, cultural, social, and educational activities as well as spatial improvements can be administered. The third proposition of the model is to introduce tenant artisans as one of the rightful stakeholders into the legal system concerning urban operations. Including the tenant artisans into the institutional structure would reinforce the grassroots character of the regeneration process and diminish the risk of gentrification.

GİRİŞ

Tarihi Kent Merkezinde Zanaatın Yeniden Keşfi

Son yıllarda İstanbul'da tarihi kent merkezini mekansal operasyonlarla yenileyerek, dönüştürerek küresel pazara sunma eğiliminin hızlanarak güçlendiği görülüyor. Merkezi alanlarda kamu yönetiminin sağladığı kolaylaştırıcı koşullar içinde özel sektör tarafından yürütülen bu dönüşümlerde temel motivasyonun rant odaklı bir anlayışla yapıyı çevreyi değiştirmek olduğu göze çarpıyor. Proje bölgelerindeki taşınmaz değerlerinin artışının ekonomik gelişmeye ivme vereceği beklentisi ile salt mekana öncelik veren bu yaklaşımın giderek yenileme ya da dönüşüm adı altında yapılan operasyonların ortak özelliği haline geldiğine tanıklık ediyoruz. Bunun yanı sıra, kamunun sosyal devlet sorumluluğundan ve toplum refahı ilkesinden uzaklaşmasına bağlı olarak bu müdahaleler planlama anlayışı bakımından parçacıl ve indirgemeci olurken, toplumsal olarak çoğu zaman ezici ve yıkıcı sonuçlar doğurabiliyor.

Oysa, bir kentsel alan için yenileme ya da dönüşüm planlanırken bu değişimin temel amacı kentin üretici gücünü arttırmaktır. Böyle bir proje hem kentin bütününe hem de bireylerin toplumsal, ekonomik gelişmesine yararlı bir süreç olarak tasarlanmalıdır (Roberts, 2000; Roberts ve Skyes, 2000). Bu eylemlerle yerel ekonominin büyümesi, yeni fırsatlar yaratılması ve oradaki insanların yaşam koşullarının düzelmesi amaçlanır. Bu genel çerçeve içinde kentsel müdahalenin nasıl olacağı, hangi yöntemlerin uygulanacağı, her bölgenin kendi koşulları içerisinde yanıtlanması gereken sorulardır. Roberts, bunun için siyasetçilerin, kurumların, yatırımcıların ve plancıların kenttaşlarla birlikte yapıcı çözümler üretmesinin zorunlu olduğunu söylemektedir (Ökten ve diğ., 2008.). Kenttaşlarla birlikte ve onlar için yapıcı çözümler üretilmesi belirli bir yerel yönetim anlayışına dayanmaktadır. Bu yerel yönetim anlayışının iki önemli niteliği bulunmaktadır: Birincisi, kentsel gelişmede tepeden inme planlama terk edilmektedir. Stratejik planlama anlayışının getirdiği daha esnek bir yapılanma kabul edilmekte, tabandan gelen projelerle dinamik bir kent yönetimi öngörülmektedir. İkincisi ise, kentsel gelişme için yapılan operasyonların kamu-özel sektör ortaklıklarıyla gerçekleştirilmesidir (DCLG 2012).

Kuşkusuz, gelişmenin tabandan gelen öneri ve projelerle biçimlenmesi, kentlerin küresel piyasadaki fırsatlardan yararlanmasına olanak sağlar. Ancak piyasa fırsatlarına odaklanan bu anlayış beraberinde emlak eksenli dönüşüm politikalarını getirir. Çünkü bu politikalar kente yapılan yatırımın en kısa sürede, tatminkar karlarla geri dönüşünü sağlamaktadır. Kentin köhnemiş merkezi, tarihi bölgelerinde yapılan bu projelerin başarı vizyonu mutlak mekândaki fiziksel değişikliklerle sınırlıdır.

Her ne kadar bu tür projelerin bazılarının başlangıcında bölgedeki yaşam kalitesinin herkes için yükseleceği savunulursa da, bu savın gerçekte bir ilgisinin olmadığı ilk örneklerle birlikte ortaya çıkmıştır. İstanbul'da yakın dönemdeki örneklerde görüldüğü gibi bu projeler birer soylulaştırma mekanizması olarak çalışmaktadır (Dinçer, 2011; Kıyak ve İslam, 2011). Proje alanına yapılan yatırımın öncelikle o bölgenin kullanıcılarına yarar sağlayacağı, proje sonrasında onların da yaşam kalitesinin yükseleceği umudu uygulamada gerçekleşmemektedir.

Zaman içinde, emlak odaklı yaklaşımın alternatifi olarak kültür eksenli dönüşüm güçlü bir akım olarak ortaya çıkar (McCarthy, 1998; Miles ve Paddison, 2005). Ancak bu yaklaşım içinde de tarihi kent merkezlerini geçmişten bugüne getiren kesim kendi alanında tutunma olanağı bulamaz. Temaları ne olursa olsun, köhnemiş kent merkezlerindeki yoksul ya da güçsüz kullanıcılar bu projelerin parçası olamazlar. Ortaya çıkan sonuç, taşınmaz değerlerinin hızla yükselmesi ve böylece, yenilenen ya da dönüştürülen bölgelerin küresel kullanıcılar tarafından soylulaştırılması biçiminde olur. Dolayısıyla, kamunun yalnızca kolaylaştırıcı rol üstlendiği kamu-özel sektör ortaklıkları bu yaklaşımda da hiçbir zaman yoksulluğun ya da toplumsal yoksunluğun nedenlerini ortadan kaldıracak çözümler üretmez; onları yalnızca görünmez kılar.

Yenileme ve dönüşüm yerine 'toplumsal ve ekonomik canlandırma'yı temel amaç olarak benimseyen projeler üç-sektörlü modelleri denemişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının da dönüşüm ya da canlandırma projesine paydaş olarak katıldığı bu modeller güçsüz olanlara güçlerini birleştirme olanağı sunmaktadır. Üçüncü sektörde güçsüzler hem finansal kaynaklarını birleştirebilir, hem de örgütlü hareket etmenin siyasal avantajlarıyla karar mekanizmalarında temsil edilebilirler. Cornelius ve Wallace (2010), kentsel yoksunluk alanlarında uygulanan yeniden canlandırma projelerinin mutlaka bu yoksunluğun nedenlerine adanmış olması gerektiğini vurgulayarak farklı kesimler arasında iletişim kurabilmenin başarılı sonuçlar için ne kadar önemli olduğuna işaret ederler. Yeniden canlandırmanın paydaşları ile proje bölgesindeki topluluk arasında bir diyalogun gerçekleşebilmesi için özellikle üçüncü sektör örgütlerinin bağdaştırıcı, kolaylaştırıcı görev üstlenmesi gerektiğinin altını çizerler. Ama en önemlisi, mekândaki yeniden canlandırmanın sürdürülebilmesi için işe önce toplumsal yeniden canlandırmayla başlanması gerekmektedir.

Son yıllarda toplumsal canlandırma projelerinde öne çıkan konulardan birisi küçük el sanatları ya da zanaatlerdir. Kent merkezlerindeki tarihi bölgeler zanaatkarın ustalığına yön verdiği kadar onun varlığıyla da değerlendirilir, anlamlı ve canlı yerler olur. O nedenle ki, kentsel merkezlerin, içlerindeki zanaatlerle birlikte yaşatılması akımı giderek güçlenmektedir (Hutton, 2008) Bu doğrultuda, somut ve somut olmayan kültür mirasının birbirinden ayrılmadan korunması, zanaatlerin bu

¹ Bu yazının kaynağını oluşturan metin 2012 yılında MSGSÜ Mimarlık Fakültesi tarafından düzenlenen İstanbul'un Geleceği İçin Alternatif Öneriler Yarışmasında akademisyen kategorisinde eşdeğer ödül almıştır. Yazarlar tarafından kaleme alınan proje raporu (Ökten ve Evren, 2012a) ve paftaların hazırlanmasının her aşamasında zanaatkar, aktif yönetici ve tasarımcılardan oluşan (Aslı Kıyak İngin, Elif Müftüler, Halit Kandemir, Hraç Arslanyan, Özlem Tuna ve proje asistanı Şeyma Avutmuşlu) yarışma ekibine danışılmıştır.

² Bu tür projelerin en bilinenleri arasında Hatton Garden bölgesi için Londra Kalkınma Ajansı'nın desteği ile 2004 yılında hazırlanan Kuyumculuk Sektörü Yatırım Planı (Jewellery Sector Investment Plan) gelmektedir (Bagwell, 2008).

lundukları yerlerde canlandırılmasına yönelik çeşitli projeler geliştirilmektedir.²

İstanbul Tarihi Yarımada'da Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'ndeki kuyumculuk sektörünü ele alan bu çalışmada zanaatlerin kozası olan geleneksel çarşıların mirasından yola çıkılmıştır. Zanaatlerin tarihsel olarak mayalanmış toplumsal dayanışma ve etkileşim ağları, geleneklerle pekiştirilmiş davranış kalıpları ve değer yargıları, küresel kentin içinde birer sinerji odağı gibi değerlendirilebilir (Sennett, 2008; Banks, 2010). Tarihsel bir merkezdeki köklü bir zanaat kolunun çoğu zaman görece güçlü bir sosyal sermaye potansiyeli (Dasgupta ve Serageldin, 2000), bulunduğu yere gömülü nitelikleri ve o yere özel bir bağlılığı vardır. Bu özellikleri nedeniyle zanaatlerin -çarşının- her hangi bir kentsel alandan çok daha güçlü örgütlenmeye gitmesi, farklı dayanışma kanalları bulması beklenebilir.

Zanaatkarın bulunduğu yeri benimseyerek bir dayanışma ruhu geliştirmesi ve oraya özgü bir kentlilik kimliği yaratması kökü Ortaçağ'a kadar uzanan bir toplumsal davranış özelliğidir. Avrupa'da kentlilik ve kendi kendini yönetme bilinci, esnaf loncalarının XIII. yüzyılda başlayan mücadelelerinin mirasıdır. Osmanlı kentlerinde de esnaf loncalarının her zaman güçlü bir kendi kendini yönetme geleneği olduğuna kaynaklar sık sık işaret etmektedir (Ergenç, 1995; Cohen, 2003). Osmanlı kentindeki çarşı, yalnızca bir alışveriş alanı değildir; loncaların denetimindeki bir üretim ve yaşam alanıdır. Çarşı'da üretim ve ticaret kurallarının yanı sıra mekanın kullanılmasına ilişkin kurallar da belirlenir. Burası aynı zamanda dürüstlük, adalet ilkeleri, insanlık değerleri gibi toplumsal-kültürel kuralların biçimlendiği, yaşatıldığı bir toplumsal ve ekonomik mekandır. Çarşılardaki dayanışma geleneğinin izleri Kapalıçarşı ve çevresinde hala yaşamaktadır.

Ne var ki buradaki zanaat, geleneksel küçük üretimin tüm ekonomik ve toplumsal özelliklerini sürdürmekle birlikte, bir kültür mirası olarak yok olma tehdidi altındadır. Bu tehdit özellikle yerel yönetimin geleneksel zanaate bakışından ve her türlü imalatı bu bölgeden çıkarma amacını kentsel politika gündemine almasından kaynaklanmaktadır (Evren, 2012). Özellikle Tarihi Yarımada'daki kuyumculuk atelyelerinin çalışma ruhsatlarının bir süredir yenilenmiyor olması gerçeği, bu bölgenin kültür mirası olarak -üretim kimliğiyle- korunmasının tehdit altında olduğunu düşündürmektedir.

Bu makalede yukarıdaki gözlemlerden yola çıkılarak, Kapalıçarşı ve çevresindeki hanlarda yoğunlaşmış ve o bölgenin kimliğini inşa etmiş kuyumculuk zanaatinin kendi faaliyet alanını ve mekanını, tabandan gelen katılımcı bir modelle canlandırması öneriliyor. Yazıda, kuyumculuk sektöründeki küçük üreticilerin yoğunlaştığı bölge Kuyumculuk Mahallesi adıyla ele alınıp; çok yönlü bir kentsel canlandırma için buradaki sosyal sermaye üzerinden, çarşı dayanışmasının ve işbirliğinin yolları aranıyor. Burada, söz konusu alandaki esnafın yapı, ada veya bölge ölçeğinde çeşitli düzlemlerde örgütlenerek koruma, canlandırma ve gelişme projelerinin insiyatifini üstlenmesine uygun bir ortam hazırlamak için neler yapılabileceği tartışılıyor.

İstanbul'da Tarihi Kent Merkezi'nde Bir Zanaat Bölgesi: Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi

Kuyumculuk sektörü, emek yoğun ve genellikle geleneksel teknolojilerin kullanıldığı bir sektördür. Tüketici alışkanlıklarındaki değişimlere ve değerli taş ve maden fiyatlarındaki dalgalanmalara duyarlı olan, dolayısıyla sürekli yenilik yapmak ve rekabetçi olmak durumunda olan bu sektörde firmalararası ilişkiler ve işgücü piyasası çeşitli sosyal ve kültürel kurumların etkisiyle şekillenmekte, üretim genellikle küresel ağ ilişkilerinin bağlantı noktalarında ve yerel sanayi bölgeleri içinde örgütlenmektedir (Scott, 2000). Sektörün mekansal yapısını inceleyen araştırmalardan çıkartılabilecek ortak sonuç küçük ölçekli zanaatkar üreticilerin, Birmingham, Londra, Los Angeles ve Bangkok örneklerinde olduğu gibi, kentlerde ve çoğunlukla buldukların kentlerin merkez kesiminde kümelenme eğiliminde olduklarıdır.

İstanbul genelinde kuyumculuk sektörü zanaat ve endüstriyel kuyumculuk olmak üzere ikili bir yapı sergilemektedir (Evren 2011). Ölçek, örgütlenme, teknoloji kullanımı, üretim hacmi ile ürün yelpazesi bakımından birbirinden farklılaşan bu iki üretim biçiminin mekansal yansımalarını kentin ekonomik coğrafyasında da net bir biçimde okumak mümkündür. Buna göre, endüstriyel kuyumculuk İstanbul'da tarihi kent merkezi dışında iki bölgede kümelenmiş durumdadır.³ Zanaat tipi kuyumculuk ağırlıklı olarak İstanbul tarihi kent merkezinde, Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'nde varlığını sürdürmektedir. İstanbul Kuyumcular Odası'na (İKO) kayıtlı toplam 1000 kadar üretici zanaatkar işletmenin neredeyse tamamı (959) Tarihi Yarımada'da yerleşmiş durumdadır (İKO, 2012). Tarihi Yarımada'daki kuyumculuk zanaatinin mekansal yapısına yakından bakıldığında, İKO üyesi işletmelerin -Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısı merkez kabul edildiğinde, bu noktadan yaklaşık 350-400 metre yarıçaplı bir daire içinde kalan- yaklaşık 40 hektarlık bir bölge içinde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 1). Bu bölgenin çok büyük bir kısmı Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Planı'nda 8 numaralı Beyazıt-Kapalıçarşı-Hanlar-Mısır Çarşısı Bölgesi ile çakışmaktadır. Kısmen 7 numaralı Eski İdari Bölge ve 5 numaralı Aksaray Alt Laleli Gedikpaşa Bölgesi'nde de kuyum imalatına rastlanmaktadır (İBB, 2011: 108). Üretici işletmelerin bir kısmı Kapalıçarşı içinde bulunmakla birlikte, ağırlıklı olarak Kapalıçarşı çevresindeki hanlarda kümelenmektedir. Bu noktada, Çuhacı Han, Vezirhan, Ağaoğlu İş Merkezi, Pastırmacı Han ve İmameli Han imalatın en fazla yoğunlaştığı yerler arasında sayılmaktadır. Toptan ve perakende ticaret için biraz daha farklı bir durum söz konusudur. Bölgede faaliyet gösteren İKO üyesi 1500 kadar toptan ve perakende ticaret birimlerinin yaklaşık yarısı (%45) Kapalıçarşı'da yerleşmiştir.

Kapalıçarşı ve çevresindeki kuyumculuk zanaatinin ekonomik gücüne bakıldığında bu bölgenin yalnızca İstanbul değil

³ Bu kümelerden birincisi, Avrupa yakasında Güngören-Bahçelievler-Bağcılar üçgeni içerisinde kalan geniş bir kentsel alt bölgeye işaret etmektedir. Bu kümenin genel karakteristiğini bilgisayar teknolojilerinin de yardımıyla kitlesel kuyum imalatı yapan orta ve büyük ölçekli firmalar oluşturmaktadır. İkinci küme ise, 2005 yılında tamamlanarak Yenibosna'da faaliyete geçen Kuyumcukent'tir.

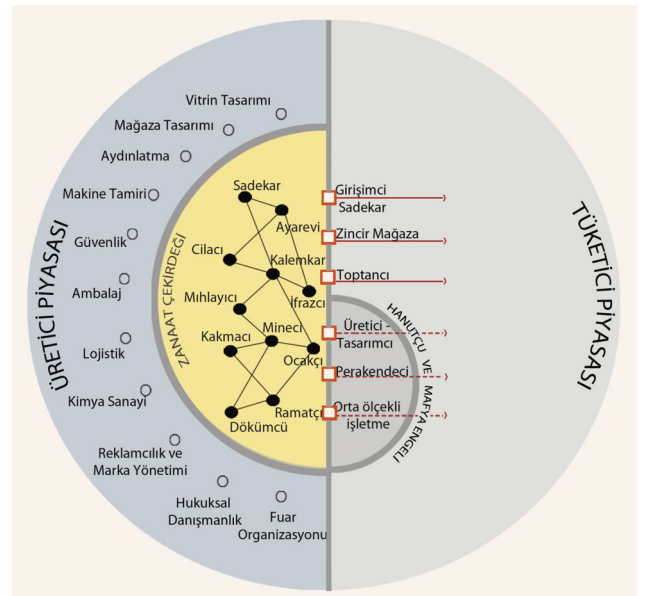

Şekil 1. Tarihî Yarımada'da İKO Üyesi Üretici İşletmelerin Mekansal Yığılması (2012). Kaynak: İstanbul Kuyumcular Odası (İKO).

ülke ekonomisi için önemli bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Kapalıçarşı üzerine yazılan yazılar, sadece çarşı sınırları içinde altın-gümüş üretimi ve ticareti ile uğraşan 680'den fazla işletmenin bulunduğunu, bu işletmelerin toplam sermayesinin yaklaşık 30 milyon dolar olduğunu belirtmektedir (Mortan ve Küçükerman, 2010). Benzer bir hesaplama kuyumculuk dışındaki diğer sektörleri de kapsayacak şekilde yapıldığında Kapalıçarşı'nın yerel ekonomisinin toplam büyüklüğü yılda 500 milyon dolara ulaşır. Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi Türkiye'deki altının %50'sini işleyen dev bir fabrika gibidir; ülkedeki en büyük 10 altın imalatçısının 9'u Kapalıçarşı'da kümeliştir. Buna ek olarak çarşı ve yakın çevresi altına yönelik sekiz tür bankacılık işlemini yapan 16 banka şubesine ev sahipliği yapmaktadır.

Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi kuyumculuk alanında üretici ve tüketici piyasası aktörlerinin yanyana ve etkileşim içinde bulunduğu bir kentiçi sanayi kümesidir. Bu bölgede birbirleriyle hem rekabet hem de işbirliği içinde bulunan çok sayıda firma yer almaktadır. Bu yığılmanın odağında, üretim sürecinin uzmanlaşmış zanaatkarlar arasında düşeyde parçalandığı bir zanaatkar çekirdeği yer alır (Şekil 2). Bu yapıyı oluşturan küçük

ölçekli zanaatkarlar aynı zamanda geleneksel değer zincirinin halkalarını da meydana getirirler.⁴ İstanbul kuyumculuk sektörünün yapısını araştıran çeşitli kaynaklara göre bu işletmelerin büyük bir kısmının ölçekleri gereği belirli bir üretim dalında

Şekil 2. Zanaat Çekirdeği. Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

⁴ Kuyumculuk sektöründe geleneksel değer zincirinde aktörler arası (mihlayıcılar, kakmacılar, mineciler, cilacılar vs) koordinasyon görevini kıymetli metallerden bir montür tasarlayıp uygulamaya geçiren sadekarlar üstlenirler. Dolayısıyla sadekarın üretimin bütün aşamalarını yönetebilecek beceriye ulaşmış olması beklenir.

uzmanlaşması, onlara kaynak verimliliğinde önemli avantajlar sağlamaktadır (Porsuk, 2009). Bu işletmeler değişimlere daha hızlı adapte olabilmekte, kriz dönemlerinden büyük ölçekli firmalara kıyasla daha az zararla çıkabilmektedir (Akin, 2008).

Sözü edilen çekirdek zanaatkar yapı çok sayıda yan firma ve hizmet sağlayıcıların oluşturduğu bir diğer üretici kuşakla desteklenmektedir. Bu birimler arasında kuyumcu ekipmanlarının temininden, mağaza ve vitrin tasarımına, kimya sanayisinden hukuksal danışmanlık ve marka yönetimine kadar uzanan geniş bir yelpazeden işletme bulunmaktadır. Tüm bu üretici piyasanın tüketici ile bulunduğu çizgide altı aktör yer almaktadır. Bu aktörlerden perakendeciler, üretici-tasarımcılar ve orta ölçekli işletmeler ticari işlemlerini, enformel yollarla egemen hale gelmiş çeşitli araçların üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Diğer taraftan girişimci sadekarlar, zincir mağazalar ve toptancılar tüketici piyasası ile doğrudan ilişki kurabilmektedir. Bu zanaat çekirdeği yalnızca bir üretim kümesi değil, özgün bir üretim kültürünün -İstanbul Ekolü- kolektif bir anlayışla geliştiği ve paylaşıldığı bir bölgedir.

Somut Olmayan Kültür Mirasımız: İstanbul Ekolü

İstanbul Ekolü terimi kuyumculuk sektöründe Tarihi Yarımada'da kök salarak gelişen özgün bir üretim biçimini ifade etmektedir. Bu üretim tarzı, değerli madenlerle değerli taşları ve diğer malzemeleri bir araya getirişi ve İstanbul'un çok katmanlı kültür mirasından yararlanmış biçimiyle hem endüstriyel kuyumculuktan, hem de Anadolu'daki geleneksel kuyumculuktan ayrılır. İstanbul Ekolü kuyumculuk sanatında doğu ve batının sentezine işaret eder. Bu sentezde kentin biriktirdiği kültürel zenginlik motiflere olduğu kadar üretim tekniklerine de yansımış, sonuçta bu coğrafyaya özgü bir üretim geleneği ortaya çıkmıştır. Değerli madenlerle değerli taşları, çiniyi, porseleni buluşturan bu ekolün ürünleri kullanılan malzemeden çok zanaatkarın özgün motifleri ve ince ustalığıyla değer kazanır; seçkin tüketicilere hitap eder.

İstanbul Ekolü'nün ortaya çıkışında, başta Bizans ve devamında Osmanlı saraylarının talebi yönlendirerek önemli roller oynadığını, dönemin en iyi ustalarının İstanbul'da yerleşmeleri için teşvik edildiğini,⁵ günümüzden 500 yıl kadar önce Tarihi Yarımada'da kuyumculuk fuarlarının düzenlendiğini ve en kaliteli, en gözalıcı işlerin bu coğrafyada üretilmesi için özel bir çaba sarfedildiğini vurgulamak gerekiyor (Akin, 2008). Bu bağlamda, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde saray teşkilatı içinde yer alan Ehl-i Hiref⁶ Cemaati'ne bağlı kuyum ustaları ile bu topluluğun önemli bir grubu olan nakkaşların, İstanbul

Ekolü'nün oluşumuna önemli katkılar yapmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu teşkilat, sadece kuyum alanında değil, diğer tüm zanaat dallarında da olduğu gibi, bir saray kimliği yaratma ve bu kimliğin elit bir çevre içinde ürüne dönüştürülmesi projesinin ana aktörüdür (Mortan ve Küçükerman, 2010: 197). Ehl-i Hiref teşkilatı üzerinden yerleştirilen bu üretim geleneği, Mortan ve Küçükerman'ın deyimi ile, "...siyasal yöntemle, öncü teknolojinin biraraya getirilmesini gerektirir... önemli olan, ürün kimliğinin iç ve dış rekabet ortamı içinde canlı, etkili, öncü ve sürekli olarak yaşatılabilmesidir" (Mortan ve Küçükerman, 2010: 198). Bu noktada, İstanbul'a özgü bu üretim geleneğinin sektörün tarihsel gelişim süreci içinde saray sınırlarındaki kozasından taşarak Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'ne sıçradığının, buradan da kentin etki alanı dahilinde çok daha geniş bir coğrafyaya yayıldığıın altını çizmekte fayda var.

Günümüz koşullarında, İstanbul Ekolü'nün arz ve talep cep-helerindeki değişimlere bağlı olarak geçmişe kıyasla önemli ölçüde güç kaybetmiş olduğunu ve bir erozyon yaşadığını göz-lüyoruz. Bu erozyona rağmen İstanbul Ekolü, sayıları giderek azalan alaylı ustaların ve üretim ile bütünleşebilen mücevher tasarımcılarının bireysel çabalarıyla sürdürülmeye çalışılıyor. Bir taraftan girişimci sadekarlar kişisel müşteri ağları üzerinden ulusal ve dünya mücevher piyasasında adından söz ettirebilirken, öte yandan genç kuşak tasarımcılar uluslararası platformlarda önemli başarılar elde ederek İstanbul kuyumculuk sektörünün tasarım alanındaki imajına ve markalaşma sürecine katkıda bulunuyorlar. Geline bu noktada İstanbul'un, özellikle de Tarihi Yarımada'nın, doğu ve batıyı harmanlayabilmek, en öncü tasarımları yaratarak geleneksel kuyumculuk alanında yeniden bir dünya markası haline gelebilmek için hala potansiyeli olduğunu, ihtiyaç duyduğu enerjiyi tamamen yitirmemiş olduğunu söylememiz mümkündür.

Peki bu enerjinin kaynağı nereden geliyor? Herşeyden önce İstanbul Ekolü'nün devamlılığında usta-çırak ilişkisine temellenen eğitim geleneğinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu geleneğin temelinde mesleki eğitimin kalfalar ve ustalar tarafından işbaşında verilmesi yatmaktadır. İstanbul Ekolü'nün beslendiği bir diğer enerji kaynağı ise, geleneksel üretimin Tarihi Yarımada mekanı ile karşılıklı bir bağ kurmuş olmasıdır. İstanbul'daki kuyumculuk üretimi Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'nde yüzyıllar boyunca hem mekanı biçimlendirmiş, hem de mekanın getirdiği kısıtlara ve sunduğu olanaklara göre zaman içinde buraya özgü nitelikler kazanmıştır. Diğer bir deyişle kuyumculuk sektörü Tarihi Yarımada ile özdeşleşmiş, mekanın içine sinerek (Jones 2008; Gertler, 2003) kent kimliğinin bir parçası olmuştur. Çünkü burası üretimin kalbi, sektörün vitrini ve piyasanın merkezidir. İstanbul'da kuyumculuk denildiğinde yerli tüketicinin de, yabancı turistin de aklına ilk olarak Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi gelir. Tasarım, fiyat ve kalite açısından en çok çeşidin bulunduğu, en bilinen yer burasıdır. Ustaların adanmışlıkla yaptıkları bu üretim, Kapalıçarşı ve çevresindeki yaşam biçimiyle yoğrularak bulunduğu yerle bütünleşmiştir. Özellikle Kapalıçarşı'yı içeren bölge kentin zanaat tarihinin yaşayan müzesidir. Hem üretim, hem de ticaret bu mekanlardaki değer yaratma ekolojisi (Hearn ve Pace, 2006; Hearn ve diğ., 2007)

⁵ Bizans imparatorlarının kuyumculara vergi muafiyeti getiren düzenlemelerini, Fatih Sultan Mehmed'in Ermeni ustalarını, Yavuz Sultan Selim'in ise Çaldıran Savaşı sırasında İran kökenli Ermeni ustaları Kapalıçarşı ve Hanlar bölgesine yerleştirmesini bu çabalara örnek olarak gösterebiliriz.

⁶ Arapça akraba ve meslek kelimelelerinden oluşan Ehl-i Hiref küçük el

sanatlarıyla uğraşan kimseler olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı döneminde sanat faaliyetlerinin Ehl-i Hiref çatısı altında üç koldan yürütüldüğü belirtilmektedir; (1) saray için üretim yapanlar (saray ehl-i hiref), (2) ordunun ihtiyacı için üretim yapan sanatkarlar ve (3) serbest üretim yapan sanatkarlar (Yaman ve Akdemir, 2004: 86).

içinde biçimlenir. Kentin bu kesimindeki zengin tarih, kültürel miras ve canlı atmosfer pek çok tasarım ve yeni ürün için önemli bir ilham kaynağı olur.

İstanbul'un Tarihi Merkezi İçin Zanaat Eksenli Bir Canlandırma Modeli: Kuyumculuk Mahallesi

Tarihi kent merkezlerinin canlandırılması için özellikle köklü zanaatler ve zanaat kültürüne içkin olan sosyal sermaye önemli bir potansiyel sunar. Bu açıdan Kapalıçarşı ve çevresinde bin yıllık tarihi olan kuyumculuk zanaati somut ve somut olmayan kültür mirasının birlikte sürdürülebilirliğinde önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Burada kuyumculuk zanaati ekseninde oluşmuş tarihsel bir dayanışma ve işbirliği kültürü kök salmıştır. Bu kent parçası, içinde yoğunlaşmış küçük işliklerle örülmüş bir bal peteği gibidir. Yüzyüze ve uzun süreli ilişkilerle, karşılıklılık kurallarıyla; doğumdan ölüme dek uzanan dostluk görenekleriyle beslenen bu petekteki zanaatkar, ona eşsiz bir güven ortamı sağlayan Kapalıçarşı'yla, hanlarla, bu semtle özdeşleşmiştir. Bu özellikler, Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'nin insanı ve ekonomisiyle birlikte korunarak, demokratik, katılımlı bir süreç içinde canlandırılması olanağı sunmaktadır.

Bu çerçeveden bakıldığında Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'nin canlandırılması için iki ana amaç güdülmelidir: 1) Bu bölgenin bir kuyumculuk bölgesi olarak sürdürülebilirliğini sağlamak; 2) Geleneksel kuyumculuğun bir zanaat olarak korunmasını ve canlanmasını gerçekleştirmek. Birinci amaç, bu çalışmada önerilen Kuyumculuk Mahallesi Modeli'nin temelini oluşturmaktadır. Mimarlık ve kent kültürü açısından eşsiz özellikler taşıyan; UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Tarihi Yarımada'nın bu bölgesinin kimliği yüz yıllardır kuyumculuk zanaatıyla özdeşleşmiştir. O nedenle, bölgenin somut kültür mirası olarak gelecek kuşaklara bırakılmasının ancak bu zanaate özgü kullanım biçimiyle birlikte olabileceği düşünülmektedir. İkinci amacın arka planında tüm bu çalışmanın çıkış noktası olan şu düşünce bulunmaktadır: Tarihi bir kent merkezinin insanıyla, işliğiyle yeniden canlandırılabilmesi ve bu canlılığın sürdürülebilmesi için öncelikle oradaki ekonomik faaliyet kolunun ve zanaatkarın toplumsal ve ekonomik olarak kapasitesinin artırılması gerekir.

Toplumsal ve ekonomik gelişme, kentsel çevre kalitesinin artması ve bölgenin canlandırılması bu modelde organizasyon, mekân ve teknoloji olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır. Storper'in (1992) Kutsal Üçlü olarak adlandırdığı bu boyutların her biri dinamik ve etkileşim içindeki ilişki kümeleridir (Gieryn ve Thomas, 2000; Ökten ve Evren, 2012b). Her bölgenin koşullarına ve geçmişine göre bu öğeler arasındaki etkileşim de farklılaşır. Söz konusu bölgenin ölçeği ulusal sınırları aşabilir ya da kent içindeki bir çarşı büyüklüğünde olabilir. Ancak hangi ölçekte olursa olsun bölgedeki bir gelişme ya da canlanma toplumsal, kültürel çevreden yalıtılmış ya da mekânın niteliklerinden bağımsız gerçekleşemez.

Modelde kuyumculuk zanaatinin Tarihi Yarımada'da bir üretim alanı olarak örgütlenişi organizasyon boyutunda değerlendirilmiştir.

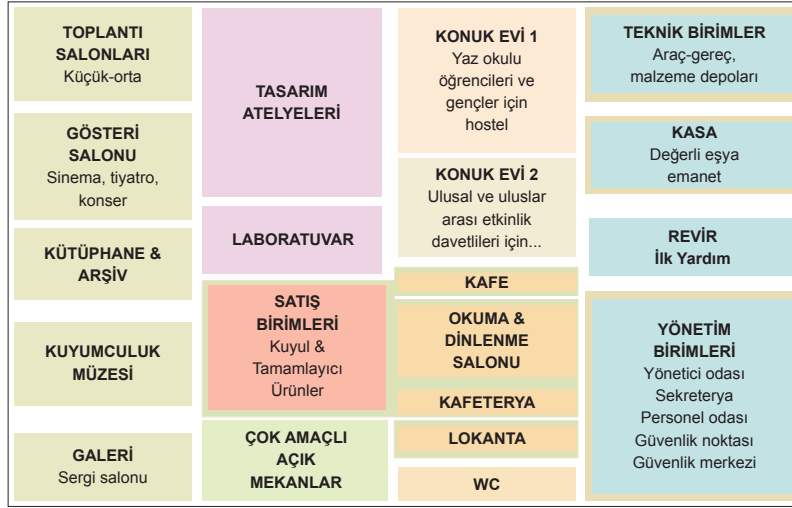
Usta-çırak ilişkileri, işgücünün değişen yapısı, üretim kültürü ve zanaat erbabının yaşam biçimindeki tüm devinimler ve değişimler de bölgenin organizasyon boyutu içinde düşünülmüştür. Bu bağlamda STK niteliğinde bir işlemci kurum, bir de Avrupa Kentsel Şartı'nda (Avrupa Komisyonu, 1992) yer alan kentlilik haklarına dayanan bir düzenleme önerilmektedir: İşlemci kurum olarak önerilen Kuyumculuk Mahallesi Vakfı (KMY) iyileştirme, canlandırma ve gelişmeye yönelik tüm eylemlerin demokratik yollardan öncülüğünü ve koordinasyonunu üstlenecektir. Paydaşlığın tabana yayılması amacıyla önerdiğimiz kurumsal düzenleme ise kentlinin eşitlik, kültürlerarası kaynaşma, istihdam, ekonomik kalkınma ve katılım hakkına dayanmaktadır. 'Genişletilmiş Hak Sahipliği' adıyla önerilen bu düzenleme yeni bir paydaşlık mekanizması niteliğindedir. Çalıştığı taşınmazın mülkiyetine sahip olmayan -kiracı konumundaki- zanaatkarın da bu bölgede kalmasına olanak sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Toplum Tabanlı Örgütlenme Kuyumculuk Mahallesi Vakfı

Kentsel yeniden canlandırma uygulamalarında katılımın başarısındaki önemli etmenlerden bir tanesi proje alanındaki güçler dengesi olmaktadır. Güçler dengesinin bozulması, katılım için gereken diyalog ve güven ortamının oluşmasını engeller. Toplumsal baskılar, güvenlik hizmetlerinin ya da adalet mekanizmasının yetersizliği nedeniyle bir kesimin yeterince temsil edilemediği yerlerde gerçek anlamda katılım da sağlanamaz.

Kentsel operasyonların söz konusu olduğu alanlarda kamu kurumları, kimi zaman kar amacı güden bir işletme mantığıyla taşınmaz piyasasına girmektedir. Bu durumda 'demokratik, katılımcı bir yeniden canlandırma' şansı yitirilmektedir. Bu kadar büyük bir oyuncunun sosyal adalet amacından başka bir motivasyonla projeye katılması güçsüz kullanıcılar, küçük üreticiler ve kiracılar aleyhine işleyen bir güçler dengesizliği yaratmaktadır (Muir, 2003; SEB, 2012). Kuyumcuların, geleneksel kuyumculuk zanaatinin ve onun mekanının canlandırılarak sürdürülmesi amacıyla kuracağı vakıf bu dengesizliğin giderilmesinde önemli rol oynayabilir.

Kuyumculuk Mahallesi Vakfı (KMY), bu bölgenin ekonomik, toplumsal ve fiziksel olarak canlandırılması amacıyla kurulur. Vakıf, bölgedeki zanaatkar tarafından katılımcı bir süreçte belirlenen ve İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Başkanlığı tarafından onaylanacak altbölgede (Kuyumculuk Mahallesi) ekonomik, toplumsal ve mekansal iyileşmeyi sağlamak üzere yasaların vakıflara tanıdığı sınırlar içinde gerekli tüm gişimleri yapar. Bölge için iyileştirme ve canlandırma stratejileri geliştirilmesinde, bölgedeki esnaf ile yerel yönetim kurumları arasında iletişim ve etkileşim olmasında aktif rol üstlenir; 'Kuyumculuk Mahallesi'ne özgü bir alan yönetimi başkanlığı ya da bir kalkınma ajansı gibi çalışır. İstanbul kuyumculuğunun ulusal ve uluslararası tanıtımı, bu zanaatin bir kültür mirası olarak genç kuşaklara sevdirmesi için kültür ve yaygın eğitim etkinlikleri yapar; örgün eğitime katkıda bulunur. Bölgedeki zanaatkarın ve kuyumculuk zanaatinin bilgi, donanım, altyapı, işgücü kal-

Şekil 4. Kuyumculuk Mahallesi Tasarım, Araştırma ve Kültür Merkezi'nde (KUTAK) yer alması öngörülen işlevler. Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

birkaç yapıdan oluşan bir kompleks olabilir. KUTAK'da bir müze, kütüphane ve arşiv bulunması kuyumculuk zanaatının örneklerinin kayıt altına alınarak korunmasını sağlayacaktır. Araştırma ve tasarım birimleri ise bölgedeki yaratıcı kapasiteyi geliştirmek, dünyadaki yenilikleri izlemek üzere düşünülmüştür. Yine burada yer alacak sergi salonu ve satış birimlerinin tanıtım ve ekonomik canlılık açısından yararlı olacağı öngörülmektedir (Şekil 4).

Modelde her türlü bilgi, düşünme kapasitesi, yapabilirlik, işgücünün becerisi, ustalık, altyapı, makine ve diğer donanım teknoloji boyutunda ele alınmıştır. Bu doğrultuda toplumsal sermayenin güçlendirilmesi, ekonomik kapasitenin artırılması, bölgede çalışanların kentlilik ve çevre bilincinin geliştirilmesi için altı etkinlik kümesi önerilmektedir.

1) Zanaatın sürdürülmesine, beceri (ustalık) ve üretim kalitesinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler: Bu etkinlik kümesinde İstanbul kuyumculuğunun çeşitli dönemlerden kalmış örneklerinin görsel ve yazılı malzemeyle belgelenmesi, müzede sergilenmesi; kuyumcu ustaları ve teknikleri hakkında arşiv çalışmaları, çeşitli düzlemlerde ulusal ve uluslar arası toplantılar öngörülmektedir.

2) Kuyumculuk zanaatının genç kuşaklara sevdirmesine, ustalığın bir yaşam biçimi olarak öğretilmesine yönelik etkinlikler: Bu etkinliklerle somut olmayan kültür mirasının bir yaşam biçimi olarak, gezilerle, müzik çalışmalarıyla, işliklerin dışına taşan etkinliklerle tanıtılabileceği düşünülmektedir. KUTAK'da bu projeler için uygun birimler ve konaklama olanağı bulunacaktır.

3) Kuyumculuk Mahallesi'ni ve zanaati tanıtım etkinlikleri: İstanbul Ekolü'nün dünyaya tanıtılması için KUTAK'da ulusal ve uluslar arası çeşitli etkinlikler hazırlanacaktır. Bunlar arasında, İstanbul Kuyumculuk Haftası, uluslararası toplantılar, belgeseller yer alır.

4) 'Kuyumculuk Mahallesi'nin kendi özkaynaklarını yaratmasına, verimliliğini ve rekabetçi kapasitesini arttırmasına yönelik etkinlikler: Kuyumculuk Mahallesi'ndeki küçük işletmelerin, esnafın daha geniş bir piyasaya, yurt dışına erişebilmek için Türkçe veya yabancı dilde profesyonel yazışmalara, toplantı mekanlarına, iş anlaşmaları için profesyonel danışmanlıklara gereksinimi olabilmektedir. KVM bu tür ilişkiler için kısa süreli sekreterlik; toplantılar için kısa süreli ofis kiralama hizmeti verebilir. Ayrıca yeni atelye kurmak isteyen zanaatkara teknik yardımda bulunabilir.

5) 'Kuyumculuk Mahallesi'nde kentlilik bilincinin güçlendirilmesine yönelik etkinlikler: Kentli hakları ve sorumlulukları; kültür mirası; korumayla ilgili kurumlar ve mevzuat hakkında bilgilendirme etkinlikleri bu kapsamda yer alır.

6) 'Kuyumculuk Mahallesi'ndeki işyerlerinin ve çalışanların her türlü kurum ve mevzuatla ilişkili sorunlarının çözülmesine, işlemlerinin kolaylaştırılmasına yönelik etkinlikler: Bu kapsamda Kuyumculuk Mahallesi'ndeki esnaf ve zanaatkara çeşitli bilgilendirme etkinlikleriyle hizmet ve destek verilir.

SONUÇ

Kapalıçarşı ve çevresi, tarih içinde ilmek ilmek dokunmuş bir bütündür. Burada birbirinden çok farklı motifler eşsiz bir uyum içinde özgün bir desen oluşturur. Toplumsal, ekonomik ve fiziksel özniteliklerin birbirini tamamladığı bu alanın 'farklılıklarla birlikte varolma' kültürü ve çağları aşabilmiş iç dinamikleri İstanbul'un başka yerlerine de ışık tutacak bir potansiyel olarak değerlendirilebilir.

İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Planı'nda da belirtildiği gibi Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi canlı, kimliği küçük üretim geleneğiyle yoğrulmuş, tarihsel olarak kuyumculuk zanaatıyla özdeşleşmiş bir bölgedir. Daha doğru bir deyişle, burası coğrafi bir bölge, bir kentsel mekan olmanın çok ötesindedir.

Zanaatıyla, ticaretiyle, esnafıyla, tüketicisiyle, yerli ve yabancı ziyaretçisiyle İstanbul'un kendi geçmişiyile bağı sürdürülen, ona kimliğini hatırlatan özel bir yerdir. Bizans'tan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan günümüze kadar kuyumculuk zanaatinin kalbi olmuş bu yer en kaliteli malzemenin en ince işçilikle birleştiği; ustalığın en hasının en seçkin mücevherleri ürettiği bir çarşıdır. Bu çarşı, ustanın çıraqlarıyla kalfasıyla birlikte yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği yerdir. Buradaki üretim süreci, üretkenlerin yaşamlarının, doğumdan ölüme dek, tüm önemli duraklarının bir parçasıdır. Burası üretimin her yönüyle yaşam kültürüyle harmanlandığı bir 'mahalle', bir 'Kuyumculuk Mahallesi'dir.

Kapalıçarşı ve çevresinin bu özelliği, Tarihi Yarımada'nın güçlendirilerek korunması, somut ve somut olmayan kültür mirasının insanıyla birlikte, tüm canlılığıyla sürdürülmesi için değerlendirilebilecek bir potansiyeldir. Kuyumculuk zanaatinin buradaki tarihsel yığılması, varlığını tehdit eden ekonomik ve toplumsal dinamiklere karşın, canlandırılarak sürdürülmesi için çeşitli pozitif dışsallıklar sunmaktadır.

Bu çalışma, Kuyumculuk Mahallesi adını verdiğimiz bu yığılma bölgesinde canlandırma için üç-sektörlü bir model önermektedir. Bu modelde canlandırma projelerindeki zayıf noktanın, kentsel alan yönetiminde bir Osmanlı geleneği olan vakıf kurumunun özelliklerinden yararlanılarak aşılması önerilmektedir. Kuyumculuk zanaati erbabının, zanaatin mekanıyla birlikte korunarak canlandırılması amacıyla kuracağı bu vakıf -Kuyumculuk Mahallesi Vakfı- kamu ve özel kesim işbirliğine üçüncü sektör olarak katılacaktır. KMV, toplumsal ve ekonomik canlandırma projelerinin ana aktörlerinden biri olarak, kuyumculuk zanaatinin sürdürülebilirliği için çalışacaktır. Bunun yanı sıra KMV bölgenin korunması, canlandırılması amacına dönük olarak da öncü, kolaylaştırıcı ve destekleyici bir rol üstlenecektir.

Bu modelin temel ayırıcı özelliği, 'genişletilmiş hak sahipliği' kavramındadır. Makalede, hak sahipliği kavramı mülkiyet hakkının ötesine taşınarak kültürel miras niteliğindeki zanaat erbabını kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Kuyumculuk Mahallesi'ndeki kiracı zanaatkarın projeler, uygulamalar konusunda, mülk sahibinin yanı sıra hak ve söz sahibi olması gerektiği savunulmaktadır. Bazı kararlar alınırken, zanaatkar kiracının -üçüncü kişilere karşı- öncelik hakkı olması önerilmektedir. Böyle bir katılım ve paylaşım modelinin Kuyumculuk Mahallesi'nin yığılma dışsallıklarından ve henüz kaybolmamış olan toplumsal sermayesinden yararlanılarak gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Kuyumculuk Mahallesi'ndeki 'genişletilmiş hak sahipliği' kavramının demokratik ve katılımcı bir modeli besleyebilmesi için proje ve uygulamaların, gönüllülük esasına göre, hak sahipleri tarafından geliştirilmesi ve önerilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu bağlamda, özellikle mekanın fiziksel niteliklerini iyileştirmeye yönelik kısa ve orta dönemli projeler bina ölçeğinde geliştirilecektir. Mekanın kalitesini yükseltmek amacıyla KMV, Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Planı'ndaki ilke ve amaçların nasıl uygulanacağını açıklayan bir yönerge hazırlayacaktır. Ancak, mahalledeki yapıların mülk sahipleri ve kiracıları bu yönerge

çerçevesinde proje hazırlamakta özgür olacaktır. Kuyumculuk Mahallesi'nde temel bilgiler vermek, kentlilik bilincini geliştirmek, küçük iş sahiplerinin girişimci kapasitesini arttırmak ve zanaatkarın teknik bilgi donanımını güçlendirmek, güncellemek üzere bir dizi program, etkinlik hazırlanacaktır.

KUTAK, Kuyumculuk Mahallesi'ndeki tüm canlandırma çalışmalarının ana mekanıdır. Burada hem müze, kütüphane, arşiv gibi kuyumculuğun kültür mirası olarak sürdürülmesine yönelik birimler, hem de tasarım ve araştırma işlikleri, eğitim birimleri gibi zanaatin geleceğine dönük birimler yer almaktadır.

Bu model herhangi bir dönüşüm, yenileme ya da canlandırma alanında aynen kullanılacak bir şablon değildir; bir ilkeler bütünüdür. Tabandan gelen proje önerilerinin desteklenmesi ilkesine dayanmaktadır. Kamu ve özel sektör ortaklıkları modeline Üçüncü Sektörün (STK) etkin bir aktör olarak katılmasını öngörmektedir. Kamu kesiminin, zanaati ve küçük işletmeyi 'yapabilir kılma' ilkesini benimsemesini ve bu doğrultuda bir kentsel politika geliştirmesini zorunlu bir önkoşul olarak kabul etmektedir. Dönüşüm ve canlandırma projeleri için her bölgenin bu ilkeler çerçevesinde, kendi koşullarına uygun, özgün modeller geliştirmesini önermektedir.

Zaman içinde, etkinliklerin sonuçları alınmaya başlandıkça Kuyumculuk Mahallesi'nin ve kuyumculuk zanaatinin öncelikleri değişebilir. Uygulama sonuçlarına göre yeni gereksinimler ortaya çıkabilir; gözlenen aksaklıklar için yeni projeler üretilmesi, modelde revizyonlar yapılması gerekebilir. Kaldı ki, modelin uygulanması sürecinde, Kuyumculuk Mahallesi dışındaki dinamiklerin yarattığı yeni fırsatlar ve tehditler de doğabilir. Kuyumculuk Mahallesi'nin ve KMV'nin yeni koşullara göre strateji ve uygulamalarını gözden geçirmesi gerekecektir. Modelde, değişen koşullar karşısında izlenecek yolun da değişikliğe uğrayabileceği kabul edilmektedir. Ama yeniliklerin ana amaçlardan, üç sektörlü paydaşlık ve genişletilmiş hak sahipliği özelliklerinden ayrılmaması gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür: Yazımızın değerlendirme sürecinde görüş ve önerileriyle bize yol gösteren planlama dergisinin değerli hakemlerine teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Akın, H. (2008). Kuyumculuk sektörünün değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
2. Bagwell, S. (2008). Creative clusters and city growth. *Creative Industries Journal*, 1(1), 31-46.
3. Banks, M. (2010). Craft labour and creative industries. *International Journal of Cultural Policy*, 16(3), 305-321.
4. Cohen, A. (2003). *Osmanlı Kudüsünde Loncalar*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
5. Cornelius, N. ve Wallace, J. (2010). Cross-Sector Partnerships: Regeneration and Social Justice. *Journal of Business Ethics*, 94, 71-84.
6. Dasgupta, P. ve Serageldin, I. (2000). *Social Capital. A Multifaceted Perspective*. Washington, D.C.: The World Bank.
7. Dinçer, İ. (2011). *Impact of Neoliberal Policies on Historic Urban Spa-*

- ce: Areas of Urban Renewal in Istanbul. *International Planning Studies*, 16(1), 43-60.
8. Ergenç, Ö. (1995). XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
 9. Evren, Y. (2012). Taş yerinde ağırdır: İstanbul'da geleneksel kuyumculuk imalatının Tarihi Yarımada'dan Kuyumcukent'e desantralizasyon sürecine eleştirel bir bakış. *Mimarlık*, 363, 63-67.
 10. Evren, Y. (2011). Fordizm yeniden? İstanbul kuyumculuk sektöründe yapısal dönüşüm süreci, yaratıcı kapasite ve tasarım. Z. Enil ve Y. Evren (Ed.), *Yaratıcı İstanbul içinde* (s. 111-131). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
 11. Gertler, M. (2003). Tacit knowledge and the economic geography of context, or the undefinable tacitness of being (there). *Journal of Economic Geography*, 3, 75-99.
 12. Gieryn, T.F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463-496.
 13. Hearn, G. ve Pace, C. (2006). Value-creating ecologies: understanding next generation business systems. *Foresight*, 8(1), 55-65.
 14. Hearn, G.; Roodhouse, S. ve Blakely, J. (2007). From value chain to value creating ecology: Implications for creative industries development policy. *International Journal of Cultural Policy*, 13(4), 419-436.
 15. Hutton, T.A. (2008). *The New Economy of the Inner City*. Londra: Routledge.
 16. Jones, A. (2008). Beyond embeddedness: economic practices and the invisible dimensions of transnational business activity. *Progress in Human Geography* 32(1), 71-88.
 17. Kıyak İngin, A. ve İslam, T. (2011). The Reordering of a Romany Neighbourhood. *Planning Theory and Practice*, 12(1), 125-131.
 18. McCarthy, J. (1998). Dublin's temple bar: a case study of culture-led regeneration. *European Planning Studies*, 6(3), 271-281.
 19. Miles, S., ve Paddison, R. (2005). Introduction: the rise and rise of culture-led urban regeneration. *Urban Studies*, 42(5-6), 833-839.
 20. Mortan, K. ve Küçükerman, Ö. (2010). *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalı çarşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
 21. Ökten, A. ve Evren, Y. (2012b). Ekonomik Mekân ve İlişkisel Yaklaşım. Melih, E. (Ed.), *Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük içinde* (s. 112-114). İstanbul: Ninova Yayıncılık.
 22. Roberts, P. (2000). The Evolution, definition and purpose of urban regeneration. Roberts, P. ve Sykes, H. (Ed.), *Urban Regeneration: a handbook içinde* (s. 9-36). Londra: Sage.
 23. Roberts, P. ve Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: a handbook*. Londra: Sage.
 24. Scott, A. (2000). *The Cultural Economy of Cities*. Londra: Sage.
 25. Sennett, R. (2008). *The Craftsman*. New York: Penguin Books.
 26. Storper, M. (1992). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford Press.
 27. Yaman, B. ve Akdemir, S. (2004). 1796 Tarihli Ehl-i Hiref Defterine Göre Osmanlı Saray Sanatkarları. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004(2), 13, 85-110.
- ## İnternet Kaynakları
1. Avrupa Komisyonu (1992). EU Urban Charter: Charter without the status of a convention, http://sustainable-cities.eu/upload/pdf_files/URBAN_CHARTER_EN.pdf [erişim: 11.08.2012]
 2. DCLG (2012). Regeneration to enable growth. A toolkit supporting community-led regeneration, Department for Communities and Local Government, London, www.communities.gov.uk [erişim: 19.08.2012]
 3. İBB (2011). İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetimi Raporu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, CD kitap içinde, Ekim 2011.
 4. İKO (2012). İstanbul Kuyumcular Odası üye ve adres bilgileri.
 5. Muir, J. (2003). The representation of local interests in area-based urban regeneration programmes, <http://www.york.ac.uk/chp/hsa/papers/autumn03/Muir.pdf> [erişim: 20.12.2011]
 6. Ökten, A. ve Evren, Y. (2012a). Zanaat Eksenli Canlandırma Modeli, Gelecek İstanbul: İstanbul'un Geleceği İçin Alternatif Öneriler (Akademisyen Kategorisi Eşdeğer Ödül), MSGSÜ-İnanlar, İstanbul, <http://www.gelecekitstanbul.net>, [erişim: 09.01.2013]
 7. Ökten, A., Altınok, E. ve Bilen, Ö. (2008). Yenikapı Sosyo-Ekonomik Araştırma Raporu, www.yarbis.edu.tr/~okten [erişim: 24.12.2011]
 8. Porsuk, K. (2009). Türkiye kuyumculuk sektörünün sanayileşmesi, powerpoint sunusu www.ebsu.org.tr/userFiles/File/66kuyumculuk.ppt [erişim 17.10.2010]
 9. SEB (2012). Tenants participation on the refurbishment projects, The socio-economics of housing, SEB – The Institute of Sociology, Czech Academy of Sciences, <http://seb.soc.cas.cz/projekty/manual/en/phases.htm> [erişim: 19.06.2012]
-
- Anahtar sözcükler:** Canlandırma; kuyumculuk; katılım; somut olmayan kültürel miras; üç sektörlü ortaklık; zanaat.
- Key words:** Regeneration; jewellery making; participation; intangible cultural heritage; tri-sector partnership; craftsmanship.